

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ В ОДЕСЬКІЙ АКАДЕМІЇ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ: QUO VADIS

Протягом останніх років в Україні формувалася потужна система дистанційної освіти, особливо у ЗВО, де приділяється серйозна увага реформі системи освіти, що існує. Досвід Одеської національної академії харчових технологій є гарним прикладом реформи дистанційної освіти. ЗВО пройшов кілька етапів розвитку дистанційного навчання з метою впровадження найбільш відповідної моделі електронного навчання.

З 12 березня 2020 року в Україні запроваджено карантин для всіх закладів освіти й тому заклади вищої освіти (ЗВО) перейшли на дистанційне навчання. У країні вже була створена законодавча база для дистанційного навчання.

Одеська національна академія харчових технологій розпочала реалізацію освітніх програм із використанням дистанційної освіти. Спеціальні організаційні структури, необхідні для дистанційної освіти, були створені на основі рішення Вченої ради закладу разом із наказами та вказівками ректора: було створено Центр дистанційного навчання (ЦДН). Вищезазначений ЦДН неодноразово проводив семінари та тренінги для викладачів по заповненню контенту. Відповідно до концепції ЦДН в ОНАХТ студенти можуть самостійно вивчати ряд дисциплін, що викладаються в закладі.

Усі охочі, а особливо студенти заочної форми навчання, можуть використовувати навчальні матеріали, що дозволить їм, не витрачаючи час і кошти на відвідування ОНАХТ, через мережу Інтернет отримати робочі програми й конспекти лекцій з дисциплін, виконати практичні та лабораторні роботи, контрольні завдання й тести. Результатом навчання є атестація з відповідних дисциплін.

В Одеській національній академії харчових технологій дистанційне навчання розпочалося з 2012 року, фактично всі предмети другого семестру завантажувалися на сайт на платформі Moodle, відповідно спочатку moodle.onaft.edu.ua. Наразі там 2289 курсів, зокрема від кафедри соціології, філософії та права – 54. Більшість курсів містить робочі програми, методичне забезпечення навчальної дисципліни, завдання для самостійної роботи студента, що мають вигляд актуальних нині тестів і проектів.

Паралельно працює система розклад ОНАХТ, <https://www.rozklad.onaft.edu.ua>, де окрім розкладу є результати семестрового контролю, захисту навчальних модулів, де представлені заняття з можливістю виставити оцінки за заняття або пропуск цього заняття, оцінити модуль і підсумкова оцінка з датою. Основною проблемою звичайно є захист від несанкціонованого вторгнення з одного боку, а інше питання, що стосується всіх цифрових варіантів

відомостей, а саме електронний підпис викладача й безпека його використання. Після декількох спроб стороннього «зламу» сторінок ОНАХТ, Академія користується 2WAF багатопаровий захист єдиним сервісом, з безпрецедентними метриками та звітами. Команда надає доступ до даних про виявлені та заблоковані атаки, зміни в файлах, проводить оцінку, прогнозування й розслідування інцидентів. Після цього нарікань у викладачів і студентів щодо роботи як розкладу, так і самої платформи дистанційного навчання не було.

У цій системі викладачі не звикли працювати, а іноді й просто не вміють спілкуватися зі студентами, а якщо точніше, не бачать у цьому сенсу. Оскільки треба викласти матеріал, поставити завдання й перевірити його виконання, це якісно можна зробити, використовуючи найпростіші технічні засоби. Наприклад, можна кинути у вайбер-групу посилання на відеоматеріал за необхідною темою або навіть частину заняття (на конкретне пояснення нової теореми, частини мови чи формули будь-ким, без зворотного зв'язку, адже в цій системі особа лектора не важлива). Студент має змогу ознайомитися вдома з матеріалом або завданням, наприклад домашнім завданням типу – сфотографуйте сторінки зошита з виконаними матеріалами або надішліть мені цифрові файли відповіді. Відповідно зникає потреба в Zoom-конференціях чи інших формах роботи. Тобто реальна проблема впровадження повноцінного дистанційного навчання полягає не в тому, що хтось не має потужного комп'ютера або не вміє зайти в Zoom – це за бажання можна вирішити. Інший аспект проблеми полягає в тому, що запропонована сучасна форма навчання не корелюється із засадничими принципами та методами нашої все ще в лівій частині незреформованої системи освіти.

Дистанційне навчання не є калькою офлайнової форми навчання й потребує нової структури організації процесу, оскільки увага і втому біля комп'ютера працюють геть інакше. Не менш очевидно й те, що сучасна дистанційна освіта виникла, сформувалася й розвивається на базі концепції, яка в нас відома як «перевернутий клас». Тобто людина перед заняттями дійсно самостійно опановує матеріал, як може, а час заняття використовується, щоб разом з викладачем з'ясувати те, що не зрозуміло, виправити помилки, якщо вони є, вирішити складні питання. Саме така система підтримує вміння вчитися самостійно. І зараз найкраща ситуація для того, щоб її починати опановувати.

На думку дослідників дистанційне навчання або дистанційна освіта – це не перспектива, до якої повинна готуватися вища освіта, а поточна реальність, що створює можливості та виклики для ЗВО; реальність, що пропонує студентам розширити вибір, де, коли, як й у кого вони навчаються; реальність робить освіту доступною для більшості людей. Факти про те, що кількість ЗВО, які пропонують програми дистанційного навчання, збільшилася, курси стали різноманітнішими, а кількість студентів, які застосовують ці програми, збільшується, викликають питання про те, наскільки ця освіта є ефективною, наскільки вона могла б бути такою. Крім того, особи, які не змогли продовжити свою бакалавратську, випускню або

післядипломну освіту з будь-яких причин, сьогодні можуть це зробити за допомогою дистанційного навчання. Тому дистанційне навчання пропонує рівність можливостей для людей. А з березня 2020 року на дистанційну форму навчання перейшли всі ЗВО України й такою саме ситуація є для значної кількості країн світу.

Перші кроки та цільова аудиторія

Цільовою аудиторією є студенти ОНАХТ від першого курсу до здобувачів освіти рівня магістр як денного, так і заочного відділення. Перші кроки робилися через Moodle, однак швидко стало зрозумілим, що цього замало й додалися Zoom, месенджери Telegram, Viber, WhatsApp.

Дистанційна освіта має допомогти полегшити ситуацію неможливості чи ускладнення для викладачів і студентів, як це сталося під час пандемії коронавірусу. ЗВО почали використовувати доступні технології, такі як аудіозв'язок (тобто телефони), відеоматеріали та телебачення, щоб провести дистанційну освіту. Ці методи доставки та засоби масової інформації продовжували використовуватися, оскільки дистанційна освіта почала рости як форма навчання. Частина студентів, які навчаються на дистанційній освіті, мешкають у сільській чи віддаленій місцевості й не мають географічного доступу до навчальних закладів, особливо в карантин.

Щоб спілкування відбулося, як мінімум, повинні бути відправник, одержувач та повідомлення. Якщо це повідомлення призначене як інструкція, то, крім студента, викладача та змісту, треба враховувати середовище, в якому відбувається це навчальне спілкування. Також успіх дистанційної освіти базується на змісті діалогу між викладачем і студентом й ефективності системи спілкування в навчальному процесі.

Перешкоди та їх подолання

Негаразди були в основному технічного характеру, особливості доступу до інтернету в місті та селі були дуже різними: частина студентів змушено виходила з мобільних телефонів, що давало нормальну роботу Zoom, хоча й в обмеженому варіанті, крім того використовувались месенджери Telegram, Viber, WhatsApp. Однак з мобільного телефону було досить важко зайти та працювати на сайті дистанційної освіти ОНАХ, тому фактично в групах у Telegram інформація дублювалася. Однак для тих студентів, які опинилися за кордоном і не змогли вчасно приїхати в Україну через карантинні заходи Viber, WhatsApp підійшли краще, у залежності від країни перебування.

Робота викладачів й їхнє ставлення до дистанційного навчання

Викладачі на дистанційній платформі працювали всі. Частка аудіо- й відеолекцій була різною через специфіку предмету. Соціологію, політологію та педагогіку вищої школи було зручно проводити через відеоконференції в Zoom з використанням презентацій, а письмові завдання надавати через платформу дистанційної освіти та дублювати в месенджерах. На сайті розкладу та в його мобільній версії була надана інформація з усіх предметів

другого семестру ОНАХТ, і кожен зі студентів міг бути присутній на заняттях за допомогою Zoom.

Навчання студентів й їхнє ставлення до навчання

Робота на дистанційній платформі для студентів була не новою й це дуже допомогло. Хоча звісно легше за всіх було студентам-магістрам, бо досвід у них був найбільшим.

Дистанційне навчання може бути не найкращим вибором для кожного студента, який прагне здобути вищу освіту, але перелік переваг, очевидно, переважає перелік недоліків. Можна навчатися з будь-якого місця та в будь-який час.

Не важливо, в якій країні ми живемо, ми можемо приєднатися до курсу та почати навчатися. Навіть якщо курс пропонує міжнародна школа, можна легко отримати доступ до матеріалів курсу, навіть для громадян іншої країни; отримайте всі знання та навчання в будь-якому місці, де проживаєте на планеті [5].

За будь-яку програму різного ступеня дистанційної освіти (онлайн чи іншим способом) оплата може бути набагато доступнішою, ніж звичайна вища освіта в університеті.

Дистанційне навчання може бути найкращим варіантом для працівників, які хочуть покращити своє резюме, здобувши вищу освіту та не завдаючи шкоди власній роботі. Студенти можуть продовжувати заробляти кошти для існування разом з підвищенням своєї кваліфікації, оскільки дистанційне навчання є сумісним із заробітком. Можна навести приклад, одного зі студентів заочної форми навчання спеціальності 142. Він відвідував всі лекції з Педагогіки та психології вищої школи з мобільного телефона з дозволу керівництва на підприємстві, бо заняття проходили зранку

П. Награль (2013) наголошував, що якщо ми обираємо дистанційну освіту, нам не доведеться їздити в переповнених автобусах чи місцевих поїздах. У нашому будинку потрібен комп'ютер з підключенням до Інтернету. Увесь ЗВО буде в нашій домівці, і навіть не доведеться виходити. Поїздка – найскладніша частина, тому що витрачається багато часу, грошей і, що ще важливіше, енергії. Ніхто не любить їздити тривалий час. Студенти, в яких недостатньо часу, можуть звернутися до дистанційної освіти як до потенційних можливостей [5].

Студенти повинні дотримуватися встановленого графіка навчання відповідно до навчальної програми закладу, якщо вони навчаються традиційним способом. Але різні види дистанційного навчання дозволяють студентам встановлювати свій графік навчання відповідно до їх зручності, не дотримуючись звичайного розкладу. Навіть якщо вони не залучені до навчального процесу, програма дистанційного навчання пропонує їм гнучкість у виборі курсу навчання.

Що треба змінювати. Як має змінюватись

Дистанційна освіта мала на меті компенсувати недостатність традиційної освіти, або як у ситуації з COVID-19 не має можливості

проводити традиційні заняття. Нові інструменти та методи, електронне навчання, нові курси та викладачі відіграють важливу роль у дистанційній освіті та підвищенні рівня задоволеності студентів. Студенти могли отримувати ресурси текстів, малюнків, аудіо та відео та міжособистісної взаємодії через гіперпосилання та онлайн-запити [4].

Автономія – один з найважливіших факторів самонавчання. А самонавчання є життєво важливим для студентів дистанційної освіти. Студенти вживають заходів до того, щоб навчатися протягом усього життя, коли вони беруть на себе відповідальність за власне навчання. Отже, визначення самостійності дистанційної освіти має критичне значення. Самостійність студентів є критичним фактором успішного дистанційного навчання в Інтернеті.

У формальній дистанційній освіті існує величезний потенціал для розширення доступу до вищої освіти та збільшення різноманітності студентства, оскільки інтернет-технології надають можливість навчатися в будь-якому місці та в будь-який час у будь-кого. Нові технології сприяють більшій співпраці як із глобальними партнерами, так і на локальному рівні. Однак в європейській вищій освіті існує культура консерватизму, яка повинна змінюватися разом із визнанням того, що нові моделі забезпечення, такі як відкриті онлайн-курси, додають і конкретних проблем. Технологія була запроваджена для підтримки змін, оскільки ЗВО використовують підходи в режимі онлайн та дистанційного навчання, щоб можна було конкурувати на більш віддалених ринках, відповідно технології замінюють людські педагогічні та адміністративні функції, що становить повзучу індустріалізацію основного бізнесу університетів і коледжів. Це було виявлено з перших днів сучасного дистанційного навчання.

Однак, дистанційне навчання може бути не найкращим вибором для кожного студента, який прагне здобути вищу освіту або університетську програму, але перелік переваг, схоже, переважає перелік недоліків.

Хоча дистанційне навчання пропонує більшості людей здобути вищу освіту, але в цьому не завжди є переваги. На сучасному етапі недостатньо усталена методологія для проведення повноцінного семестрового навчання в достатньому обсязі й тій ситуації в якій опинилися ЗВО України та світу.

Оскільки в нашій ситуації немає викладачів, які б могли взаємодіяти віч-на-віч, й однокурсників, які могли б допомогти в постійних нагадуваннях про виконання завдань, імовірність відволіктись і недотримання термінів високі. Потрібно залишатись мотивованими та зосередженими, якщо хочете успішно пройти курс дистанційного навчання. Дистанційна освіта не є хорошою ідеєю, якщо ви схильні до зволікання й не можете дотримуватися термінів. Більше того, якщо у вас є певні сумніви, відсутня допомога викладача чи друзів, доведеться звільнитись. У звичайному курсі комунікація з друзями та іншими колегами необхідна. Це вимагає лише мотивації та зосередженості, щоб мати можливість успішно закінчити курс. Тут у нагоді може бути спілкування в Zoom з викладачем та форуми для спілкування з іншими студентами.

Крім того додається проблема з веденням студентського форуму, бо якщо його не модерувати й не підтримувати дискусію, студенти втратять до нього інтерес і він не буде виконувати свою основну функцію, а якщо вести, то виникають проблеми нестачі часу та фізичних можливостей у викладача.

Будь-який студент, який прагне записатися на програму дистанційного навчання, повинен інвестувати в обладнання, включаючи комп'ютер, веб-камеру та стабільний інтернет-зв'язок. Фізичного контакту між студентами та викладачами немає абсолютно, оскільки навчання здійснюється через Інтернет. Ця залежність від технологій є головним недоліком дистанційного навчання. У разі будь-якої несправності програмного забезпечення або обладнання заняття припиняться, тобто може перерватись процес навчання. Більше того, складні технології, що використовуються в дистанційному навчанні, обмежують онлайн-освіту для студентів, які не володіють комп'ютером та технологією.

Студенти навчаються поодиночці й тому вони відчують себе ізольованими від соціальної взаємодії, що відбувається з відвідуванням традиційного класу. Також вони не мають сталої можливості на уроках практикувати усно. Відсутність фізичної взаємодії в навчальному процесі може спричинити багато проблем, таких як високий ступінь напруги й ізоляція. Дослідники висловлюють думку про те, що навчання в окремій будівлі навчального закладу дає студентам можливість зустрічатися та спілкуватися з людьми з різних місць на особистому рівні. Дистанційне навчання обмежує студентів лише на заняттях і навчальних матеріалах, які базуються в Інтернеті. Хоча студенти можуть взаємодіяти через чати, дискусійні дошки, електронні листи та/або програмне забезпечення для відеоконференцій, цей досвід не можна порівняти з досвідом традиційної освіти. Робота на самоті, а в більшості випадків ще й уночі спричинила багато труднощів.

Якщо у студентів виникають проблеми із завданнями або питаннями щодо лекції, вони, перебуваючи в традиційному класі, зазвичай можуть поговорити з викладачем до чи після заняття, або планувати зустрічі в Інтернеті в інший час, як правило, досить просто. Однак, коли студенти навчаються дистанційно, вони мають більше проблем у контактах зі своїм викладачем. Хоча можна надіслати електронного листа, напевно, не завжди отримають негайну відповідь, так як змогли б поспілкуватись в офлайн з ним. Для цього корисними є месенджери Telegram, Viber, WhatsApp тощо, хоча цей варіант, так як і ведення тематичних форумів в Moodle забирає багато часу у викладача.

Пропозиції щодо вдосконалення дистанційного навчання

1. Якість навчання є важливим фактором, що впливає на задоволеність студентів. Це особливо важливо для керівників університетів й осіб, які вирішують, як можна організувати дистанційне навчання таким чином, щоб впроваджувати нові методи адміністрування та вдосконалення викладацького складу.

2. Спілкування зі студентами за програмами дистанційного навчання потребує особливої уваги через те, що цей тип навчання передбачає більш широке використання асинхронного відеозв'язку, а також відсутність особистого контакту, що має важливе значення для розвитку довіри. Деякі викладачі затримують відповіді на повідомлення студентів без очевидних причин, а такого спілкування іноді недостатньо.

3. Студенти зауважують, що деякі викладачі не завантажують достатньо навчальних і тестових ресурсів, придатних для дистанційного навчання. Платформа Moodle, яка сьогодні використовується в багатьох країнах, пропонує широкий спектр вмісту, додатків і форм спілкування, доступних у середовищі електронного навчання, з детальним описом варіантів.

4. Керівництво ЗВО та викладачі встановлюють терміни підготовки завдань, тестів, модульних контрольних робіт тощо, це зручно не всім студентам. Власне, студентів слід попередити заздалегідь, а викладачі повинні більше підтримувати студентів, коли останні недооцінюють час та зусилля, необхідні для навчання в Інтернеті, оскільки відсутність підтримки є однією з головних проблем.

У відповідь на особистий запит студентів встановлюються індивідуальні графіки навчання для певних категорій, наприклад, для тих, хто не може відвідати заклад через стан здоров'я або перебуває у декретній відпустці, студентів з обмеженими можливостями або у відрядженні, військовослужбовців та інших, хто не може відвідувати заняття через конкретні проблеми, пов'язані з роботою. Індивідуальні розклади є опорними для студентів у процесі навчання (самодопомога, планування тестів й іспитів, зустрічі студентів-викладачів та розподіл часу).

Результати опитування діяльності студентів і співбесіди показали, що студентам не вистачає навичок самоорганізації, бракує досвіду самостійного навчання (створення навчального простору, підготовка до роботи, проведення планових занять, вирішення проблем у процесі їх виникнення тощо). Це проявлялося у зволіканні, коли студенти відкладали навчання до «найкращого часу» або «коли в них є вільний час».

Технології та методи

Нові технології навчання за допомогою портфелів та тематичних досліджень також запроваджуються разом з мультимедійними технологіями й іншими підходами до навчання відповідним спеціальностям за допомогою ІТС.

Фахівець з ЦДН перевіряє забезпеченість включення обов'язкових компонентів курсу на дистанційній платформі. Сюди входять тематика, модульне структурування навчального матеріалу, завдання для перевірки рівня навчальних досягнень студентів (тести, формувальні та підсумкові оцінки), словник та встановлені терміни на виконання навчальних завдань. Щороку викладачі переглядають зміст навчальних посібників з метою їх удосконалення, вносять виправлення та зміни, беручи до уваги нові

стандарти та положення. Студенти отримують методичні посібники, конспекти лекцій і методичні вказівки.

Дистанційне навчання в основному краще працює для людей, які вже мають ступінь або професійний диплом. Вони мотивовані до навчання. Серед основних причин навчання – необхідність вибудувати кар’єру, зміна професії та особистісний розвиток. Однак є група студентів, які мають лише середню освіту. Систематична мотиваційна підтримка викладачів, організаторів дистанційного навчання, є дуже важливою для цієї категорії; також необхідно допомогти студентам організувати самостійне навчання.

Використання інтегральної системи Moodle та Zoom в ОНАХТ

Щоб ефективно розвивати систему дистанційного навчання, а не лише її підтримувати, потрібно вдосконалювати технології дистанційного навчання, що використовуються. В академії досліджували різноманітні LMS (системи управління навчанням), зокрема Moodle, Prometheus, Blackboard тощо. Але було обрано для впровадження Moodle, яка широко використовується в багатьох зарубіжних країнах. Незважаючи на величезні можливості Moodle (наявність у системі електронного навчання широкого вмісту, додатків та форм спілкування з детальним описом варіантів), довелося доопрацювати модель дистанційного навчання для відповідності цілям та завданням. Використовувалась система відеоконференцій, близька до реальної взаємодії між людьми, які знаходяться на значній відстані один від одного через неможливість фізично бути присутнім на занятті в певному часі та місці.

Центр дистанційного навчання використовує поєднання двох систем: Moodle система управління навчанням (LMS) та Zoom комунікаційне програмне забезпечення, яке об’єднує відеоконференції, онлайн-зустрічі, чат і мобільну спільну роботу. Практичне значення цих систем полягає в організації середовища електронних медіа, яке підтримує як синхронні, так й асинхронні взаємодії. Це підвищує рівень взаємодії викладача та студентів. Таким чином, система Zoom доповнює Moodle LMS, підтримуючи «живу комунікацію». Завдяки Zoom ми змогли провадити лекції, семінарські заняття тощо, а ось Moodle надає можливості розмістити всі необхідні матеріали та записи лекцій, формувати завдання в тому числі й тестові варіанти. Дуже різноманітний інструментарій для оцінювання студента, як поточного так і для семестрового. Завдяки Moodle LMS модульна контрольна робота й інші роботи, у тестовій частині можуть перевірятися в напіваавтоматичному режимі, що заощаджує час викладача.

Через систему розкладу в разі необхідності можна завантажити файли для групи, можливе електронне оголошення, спрощення ситуації з виставленням оцінки, для чого на сайті розкладу розміщені поточний контроль (атестація), модульний контроль, журнал роботи групи, журнал відвідування та контакти для зв’язку. Викладач, який виставив оцінку за модуль і семінари, може побачити, на яку семестрову оцінку може претендувати здобувач освіти.

Висновок

Потенційні можливості дистанційної освіти необмежені. Очевидно, що програми дистанційного навчання та курси існують і залишатимуться в майбутньому, але є ще багато невирішених питань, які слід з'ясувати та дослідити. Хоча дистанційне навчання може бути принаймні таким же ефективним, як і звичайне навчання в аудиторії, але не можна стверджувати, що електронне навчання може замінити традиційне навчання. Як і будь-яка освітня програма, дистанційне навчання має безліч плюсів і мінусів. Перш ніж записуватись на будь-яку програму дистанційного навчання, студентам краще переконатися, що вони уважно ознайомляться з його особливостями та відмінностями, щоб упевнитися, що отримуватимуть освіту, яка відповідає їхнім особистим потребам, має переваги та задовольнить кар'єрні цілі.

Нове покоління студентів, знайоме з інформаційними технологіями, не буде задоволене традиційними методами навчання. Воно прагне взаємодії в Інтернеті й може сприймати цю взаємодію як частину свого навчання. Багато ЗВО у всьому світі пропонують студентам можливість навчатися в Інтернеті, використовуючи навчальні матеріали та ресурси онлайн-навчання, розроблені для активного навчання. Вони також можуть спілкуватися з іншими студентами на своєму курсі за допомогою віртуального навчального середовища. Цей тип навчання допомагає викладачам викладати вдома й планувати власні години навчання. Завдяки широкому доступу до Інтернету та доступним освітнім ресурсам можна сформувані гнучкі робочі графіки. З іншого боку, викладачі можуть отримати доступ до своєї сесії віртуальної репетиторської роботи з комп'ютерів у будь-якій точці світу; це дає їм свободу подорожувати. Усе, що їм потрібно, – це підключитися до Wi-Fi або до Інтернету, щоб практично поспілкуватися зі студентами з будь-якого місця.

Джерела інформації:

1. Akhmetova, D., Vorontsova, L., & Morozova, I. G. The experience of a distance learning organization in a private higher educational institution in the Republic of Tatarstan (Russia): From idea to realization. *International Review of Research in Open & Distance Learning*, 14(3).2013 doi: 10.19173/irrodl.v14i3.1428
<http://www.irrodl.org/index.php/irrodl/article/view/1428> Accessed 20 July 2020.
2. Anderson T., Dron J. (2011). Three generations of distance education pedagogy. *International Review of Research in Open & Distance Learning*, 12(3), 80-97.
<https://doi.org/10.19173/irrodl.v12i3.890>
https://www.researchgate.net/publication/50888829_Three_Generations_of_Distance_Education_Pedagogy Accessed 20 July 2020.
3. Brown, C. (2017). Benefits of distance learning. 2017
<https://www.eztalks.com/elearning/benefits-of-distance-learning.html> Accessed 20 July 2020.
4. Chen, X., Zou, D., Cheng, G., & Xie, H. (2020). Detecting latent topics and trends in educational technologies over four decades using structural topic

modeling: A retrospective of all volumes of computer & education. *Computers & Education*, 103855. doi:10.1016/j.compedu.2020.103855 Accessed 20 July 2020.

5. Nagrale, P. (2013). Advantages and disadvantages of distance education. <https://surejob.in/advantages-and-disadvantages-of-distance-education.html> Accessed 20 July 2020.

6. Faibisoff, Sylvia G., and Deborah J. Willis. "Distance Education: Definition and Overview." *Journal of Education for Library and Information Science*, vol. 27, no. 4, 1987, pp. 223–232. JSTOR, www.jstor.org/stable/40323650. Accessed 20 July 2020.

7. Sadeghi M. A Shift from Classroom to Distance Learning: Advantages and Limitations. *IJREE*. 2019; 4 (1) URL: <http://ijreeonline.com/article-1-132-en.html> Accessed 20 July 2020.

8. Zimmerman, B. J. Becoming a self-regulated learner: An overview. *Theory into Practice*, 2002, 41(2), 64–70. http://dx.doi.org/10.1207/s15430421tip4102_2 Accessed 20 July 2020.

НАВЧАННЯ НА ВІДСТАНІ: ДОСВІД, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Стан розвитку дистанційного навчання до карантину

Перехід на вимушене «карантинне» навчання став неочікуваним випробуванням для всієї системи освіти в Україні. Чи можна було вважати його повноцінним дистанційним навчанням? За визначенням на інформаційно-аналітичному порталі про вищу освіту в Україні та за кордоном «Вища освіта» (<http://vnz.org.ua/dystantsijna-osvita/pro>) «Дистанційне навчання – це форма навчання з використанням комп’ютерних і телекомунікаційних технологій, які забезпечують інтерактивну взаємодію викладачів та студентів на різних етапах навчання і самостійну роботу з матеріалами інформаційної мережі».

У дійсності вища освіта в Україні вже давно перебуває в перехідному стані на шляху до запровадження концепції змішаного навчання, що набула актуальності з часів, коли постало питання інтеграції української вищої освіти в міжкультурний європейський простір вищої освіти (ЕНЕА) та Європейський дослідницький простір (ERA), були започатковані та розвинуті програми академічної мобільності. Режим змішаного навчання в теорії дуже легко було б перемикаєти в різні режими: збільшувати чи зменшувати офлайн й онлайн складові навчального процесу та відповідно до потреб та можливостей обирати різні організаційні моделі і стратегії. На практиці, ця концепція була досить розвинутою в більшій мірі на папері, у наукових розробках та директивах. Викладачам необхідна була емоційна та технічна підтримка. Особливого значення набули навчання та підготовка вчителів, що здійснюються відповідно до потреб і за індивідуальними навчальними траєкторіями.

Із зазначеного вище не впливає, що викладачі не користувалися комп’ютерними технологіями та не забезпечували самостійну роботу студентів матеріалами з інформаційних мереж. Особиста необхідність соціалізації офлайн для багатьох викладачів та студентів і звичка слідувати напрацьованій і надійній схемі в аудиторному часі гальмувало розвиток навичок проведення навчального процесу в режимі онлайн. Вимушене дистантування під час складної епідеміологічної ситуації в країні надало поштовх до прийняття нестандартних рішень у подоланні основних складнощів в адаптації до реалій дистанційного навчання. Таким чином перший етап експрес впровадження дистанційного навчання у закладах вищої освіти базувався на достатньо розробленій теоретичній базі, але, разом із цим, на недорозвинутій технічній базі та недорозвинутих навичках ведення і сприйняття навчального процесу онлайн.

У даній роботі ми досліджуємо період вимушеного, незапланованого переходу на дистанційне навчання, цінність якого полягає в можливості розглянути працездатність обох сторін навчального процесу в умовах

необхідності оволодіння новими навичками. Базою для аналізу власного досвіду викладання практичного курсу англійської мови під час карантину були академічні групи студентів факультету біомедичної інженерії та факультету лінгвістики НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського».

Перші кроки – пояснення правил

Незважаючи на те, що на момент оголошення початку дистанційного режиму навчання студенти були ознайомлені зі структурою курсу та головними етапами його проходження, дуже важливий етапом стало встановлення чітких правил за нових умов, що полегшують взаємодію між викладачем та студентами та між самими студентами під час здійснення навчального процесу онлайн. Серед необхідних складових слід виділити:

- 1) розклад занять (встановлюється згідно до діючого розкладу з урахуванням можливих технічних складнощів);
- 2) форму зворотного зв'язку (електронний журнал, соціальні мережі, електронна пошта, телефонний зв'язок, онлайн платформа, тощо);
- 3) загальну стратегію проведення онлайн практичного заняття (лекції, семінару, тощо), вибір дистанційної платформи;
- 4) умови нарахування балів за різні типи завдань;
- 5) можливість отримати додаткові бали;
- 6) дії студента (викладача) у разі якщо він не має можливості вийти на зв'язок у встановлений час за офіційним розкладом;
- 7) дотримання термінів виконання завдання;
- 8) дотримання принципів академічної доброчесності в умовах дистанційного навчання.

Автономність та відповідальність

Іншим важливим кроком до успішного виконання завдань дистанційного курсу став активний розвиток автономності та відповідальності у викладацькій і студентській діяльності, а саме здатності самостійно виконувати завдання, розв'язувати проблеми та відповідати за результати власної діяльності. Постає питання, чи вдалося успішно зробити цей крок? На превеликий жаль, доводиться констатувати, що у великих академічних групах студентів технічних спеціальностей, які вивчають іноземну мову дві години на тиждень, якість викладацького контролю значно знизилась в умовах карантину та обмеження у часі. Першочерговим завданням було сприяння свідомому залученню студентів до навчального процесу. Саме тому впровадження елементів освітнього коучингу у розробку організаційної моделі практичного заняття з іноземної мови стало свідомим кроком з боку викладачів до посилення проактивного ставлення до навчання та розвиток навичок самооцінювання у студентів. Необхідно було привчити студентів відповідати на прості питання після вивчення певного розділу курсу:

- 1) який матеріал та з якою метою вони вивчили, або опрацювали;
- 2) наскільки вільно вони можуть оперувати матеріалом, який вони

вивчили або повторили;

3) наскільки опрацьований матеріал відповідає їх потребам і цілям;

4) які власні «слабкі сторони» були виявлені у процесі вивчення матеріалу;

5) яким чином, на їхню думку, необхідно змінити підхід до навчання;

6) яким би вони хотіли бачити вивчення наступного розділу (адаптовано з Опитувальника для самооцінювання).

Систематичний аналіз таких питань показав, що студенти поступово звикають розробляти власну траєкторію вивчення ключових питань курсу, самостійно ставити собі проміжні завдання й дотримуватися поставлених цілей, набуваючи таким чином більшої автономності у навчанні.

Що пішло не за планом

Під час «карантинного навчання на відстані» виникли питання щодо таких важливих речей як: технічне забезпечення викладачів та студентів, ступінь самостійності виконання завдань студентами, якість презентації матеріалу з боку викладачів, об'єктивність оцінювання.

Якісне інтернет з'єднання – невід'ємна умова праці в дистанційному режимі. На жаль, країна виявилась технічно не готовою до дистанційного навчання. Студенти, які проживають в невеликих містечках та селах дуже часто залишались офлайн через технічні негаразди, що негативно вплинуло на їхню успішність та психоемоційний стан. Таким студентам було надано додатковий термін для виконання завдань курсу, але це не вирішує головну проблему – неспроможність повноцінно проходити дистанційний курс через неякісне технічне забезпечення.

Академічна доброчесність стала питанням особливого значення. Несамостійне виконання завдань, підключення сторонніх осіб до складання письмових тестів практично нівелює значимість освіти та робить неможливим об'єктивне оцінювання успіхів студента у вивченні курсу. Досвід проведення контрольних заходів у дистанційному курсі з дисципліни «Англійська мова (основна, практичний курс)» показує, що найдієвішим шляхом до об'єктивного визначення рівня знань студента є усне індивідуальне опитування з підготовленими питаннями відкритого типу, що потребують наявності знань з вивченого курсу та спрямовані на розвиток критичного мислення студента. Спроби проведення письмових контрольних заходів у реальному часі для всієї групи з обов'язковою зоровою ідентифікацією всіх членів групи та обмеженням у часі також дали позитивні результати. У підготовці творчих завдань, пов'язаних із вивченими розмовними темами та використанням нових лексичних одиниць, пропонуємо уникати шаблонних тем та надавати таким чином студентам змогу мислити критично, а не шукати готових відповідей. Наприклад, замість теми «The trip when something went wrong» («Моя невдала подорож») можна запропонувати тему «What would you do if you lost your smartphone and money while travelling abroad?» («Що б ти зробив, якщо б загубив свій телефон та гроші, подорожуючи за кордоном?»).

Об'єктивність оцінювання залежить від чітко визначених критеріїв узгоджених зі студентами перед початком дистанційного курсу. Безумовно, на об'єктивність оцінювання впливають особисті риси викладача, такі як: доброзичливість, вимогливість, справедливість. Залежність оцінювання від педагогічного стилю та особистих якостей викладача іноді стає причиною непорозуміння та незгоди під час оцінювання. Шляхом до нейтралізації суб'єктивних факторів оцінювання є завчасне обговорення критеріїв оцінювання зі студентами та пояснення їх доцільності. В умовах режиму дистанційного навчання дуже важливо висувати прості та конкретні вимоги до виконання певних видів завдань на початку курсу, наприклад, заздалегідь можна скласти перелік вимог до письмової творчої роботи, диктанту чи усної відповіді та пояснити їх доцільність, якщо у студентів виникають питання.

Ставлення та відповідальність

Говорячи про відношення викладачів до викладання в дистанційному режимі, можна розглянути два етапи його становлення.

На перший погляд, перехід на дистанційне навчання розглядався як тимчасовий захід. Тому перший етап можна умовно назвати періодом очікування на повернення до традиційного режиму навчання. Це була хибна практика для багатьох викладачів, які надіслали студентам завдання на найближчий тиждень, але не деталізували етапи його виконання та специфіку контролю й об'єктивного оцінювання виконаної роботи. Результатом такої практики було надмірне навантаження на обидві сторони навчального процесу та низький рівень його продуктивності. Більш ефективним виявилось надання студентам можливості проходити онлайн курси, створені на платформі “Prometheus” (<https://prometheus.org.ua>). Наприклад, для студентів технічних спеціальностей був запропонований курс «Англійська для STEM (наука, техніка, інженерія та математика)», для студентів філологічних спеціальностей – «Англійська для медіаграмотності», «Англійська для журналістів». Дуже корисним ресурсом стала платформа <https://learnenglish.britishcouncil.org/> й онлайн ресурси, запропоновані у безкоштовне користування на період карантину платформою <https://www.pearson.com/english/myenglishlab.html> видавництва Pearson. Такі завдання викликали зацікавленість студентів. Разом із цим, побудовані не за визначеною програмою, ці курси виявилися лише інструментом адаптації до дистанційного режиму навчання.

Другим етапом стало становлення організаційних моделей та стратегій проведення занять. Викладачі відвідували семінари та лекції, створені для полегшення адаптації до нового режиму навчального процесу. Проводились збори викладацьких колективів з метою обговорення найефективніших стратегій викладання онлайн. Для забезпечення повноцінного освітнього навчального процесу у викладанні іноземної мови необхідно було не тільки кидати студентам посилання на матеріали для самостійного опрацювання в месенджер, а й мати в наявності всі притаманні очному навчанню атрибути продуктивної мовленнєвої діяльності: групові дискусії, колективне

обговорення пройденого матеріалу, живе спілкування на основі прочитаного або прослуханого тексту. Крім того, вкрай важливим було при цьому враховувати кількість студентів у групі. Тому специфіка роботи, наприклад, на платформі Zoom мала відрізнятися для груп з різним наповненням. Для порівняно невеликих груп з наповненням до 12 студентів на практичних заняттях з англійської мови найбільш ефективним виявилось переважно усне спілкування та використання власного відео, що надавало студентам необхідний ефект присутності та спроможність соціалізації. За необхідністю використовувалась дошка та чат, але ці інструменти не були домінуючими. Для груп із значною кількістю (близько 20) студентів ефективним виявилось саме використання чату, куди студенти могли надіслати власні висловлювання та зауваження під час дискусії. Обмеження в часі для усного спілкування у студентів технічних спеціальностей, які мають лише дві години англійської мови на тиждень стало випробуванням для викладачів. На наш погляд, дієвим інструментом для подолання цієї проблеми стали завдання для самостійної роботи, де студенти мали записати та надіслати звуковий файл з усним власним повідомленням чи діалогом за певною розмовною темою.

Разом із наявністю ентузіазму до оволодіння низкою професійних компетентностей в умовах «карантинного навчання», викладачі швидко відчули стомлення від постійного спілкування онлайн та значного об'єму завдань, які вони отримували на перевірку. Організація самоперевірки та взаємоперевірки в парах між студентами стала заходом до встановлення певного балансу між вільним та робочим часом викладача. Однак, треба зауважити, що цей інструмент, хоча й ефективний для посилення самоконтролю та свідомого ставлення до навчання, є лише допоміжним, але не головним у процесі оцінювання кінцевих результатів. В умовах коли студенти змагаються за можливість отримати якомога вищий бал, викладач є останньою інстанцією та арбітром для зарахування цього балу в загальний рейтинг студента.

Методичною проблемою стала нестача експертних знань методик створення й використання дистанційних курсів у навчальному процесі на основі сучасних педагогічних, інформаційних і комунікаційних технологій. Зараз це завдання ефективно вирішується викладачами та розробниками дистанційного навчання, які повинні професійно володіти всіма сучасними інноваційними технологіями створення електронного контенту.

Що змінювати

Відчуття відповідальності за низьку продуктивність навчального процесу в режимі онлайн психологічно виснажує не тільки викладачів, а й студентів. Тому дуже важливо змінити ставлення до очікуваних результатів навчання. Надсилаючи матеріал для самостійного опрацювання, ми маємо розділяти його на обов'язковий і додатковий і надавати студентам прості та чіткі завдання, які не потребують занадто довгого часу для виконання. Перевантаження та неспроможність виконати завдання самостійно

призводить до студентського плагіату та негативних змін у психоемоційному стані, девіацій у поведінці та втраті мотивації, негативних результатів у навчанні. Студентський вік – це період активної самооцінки. Вона може бути як об'єктивною, так і завищеною чи заниженою. Студенти із заниженою самооцінкою можуть болісно реагувати на критику, вони підвищено чутливі й ранимі. Тому взаємодія викладач – студент має здійснюватися не лише на академічному, а й на наставницькому рівні. Студентоцентризований підхід стає тим більш важливим у нових незвичних умовах.

Викладач-коуч, що володіє низкою професійних компетентностей зможе вивести студента на потрібний рівень самоусвідомленості та розвинути в нього проактивне відношення до власних дій та вміння об'єктивно оцінювати власні досягнення. Враховуючи вищевказане, ми вважаємо за необхідне надавати студентам певний час (години індивідуальних консультацій), коли вони можуть особисто звернутися до викладача у зручний та доступний для них спосіб (письмово чи в режимі «живого» спілкування).

Які технології та методи були ефективними

Враховуючи той факт, що сучасні студенти та викладачі володіють низкою правил «навігації» у сучасному інформаційному інтернет-просторі, формат дистанційної освіти стає природним інструментом для використання цих правил в освітньому процесі. Інтерактивне навчання стало дуже популярною технологією в період вимушеного «дистантування» за умов використання Google сервісів, таких як Google Classroom, Google Meet та ін. За допомогою цієї технології ефективно використовувалися такі комунікативні методи навчання як аналіз конкретних ситуацій, групові дискусії, групова робота над ситуацією, підсумкові бесіди, підсумкове оцінювання з обговоренням результатів навчання, тощо.

Використання мережевих технологій: електронної пошти, програм для соціальних повідомлень Telegram та Viber, а також платформи сервісів відеоконференцій Zoom та Google Meet дозволили педагогам і студентам, які знаходились на відстані, організувати спільне навчання, обговорювати навчальні проблеми індивідуально й у групових чатах і брати участь у ділових іграх.

Рекомендації

З огляду на все вищезазначене, можна із впевненістю вважати досвід впровадження форми дистанційного навчання в період карантину у ЗВО України проміжною ланкою до остаточного його формування як ефективної форми навчання та подальшого функціонування в моделі змішаного навчання. Враховуючи складнощі перехідного етапу вважаємо за необхідне:

- покращення стану інтернет мереж на території країни;
- формування єдиної стратегії ЗВО до формування організаційної моделі дистанційного навчання;
- забезпечення функціонування єдиної платформи для впровадження дистанційної форми навчання;

- сприяння співробітництву та взаємодопомозі серед науковців, подальше забезпечення навчання викладачів відповідно до потреб дистанційного навчання, формування вміння створення власного дистанційного курсу за складеною робочою навчальною програмою;

- упровадження індивідуальної траєкторії навчання для студентів з особливими потребами.

Необхідно зазначити, що викладений матеріал дає лише деяку, далеко не повну уяву про етап експрес-впровадження формату дистанційного навчання у закладах вищої освіти України. Поза розглядом залишились заклади інших рівнів. Додаткового потребують аналізу напрями удосконалення дистанційної форми навчання з оглядом на психологічну готовність здобувачів вищої освіти до продовження навчання у форматі дистанційної освіти.